

## Наталія Ципляк

### З історії Чернігівської духовної семінарії.

У 1786 р. було остаточно завершено перетворення Чернігівського колегіуму в духовну семінарію. Процес трансформації відбувався поступово і тривав декілька десятиліть. Так, єпископ Феофіл у 1785 р. порушив клопотання перед Св.Синодом відносно фінансування Чернігівської духовної семінарії. Це й не дивно, адже у зв'язку із секуляризацією церковних володінь духовні школи значною мірою втратили джерела фінансування. Клопотання Феофіла не залишилось поза увагою, і наприкінці 1785 р. Синод повідомив, що починаючи з січня 1786 р. на утримання Чернігівської семінарії буде виділятися по 2 тис. крб. на рік. Окрилений Феофіл одразу ж вдався до перетворень. Зокрема він вирішив відкрити в семінарії богословський клас, запровадити нові предмети, впорядкувати семінарське життя, дотримуючись звичаїв Київської Академії. [1]

Таким чином восени 1786 р. колегіум остаточно перетворився на духовну семінарію. Ще у 1776 р. коштом архієрейського дому для потреб семінарії було придбано садибу П.Полуботка. Вона складалася з кількох кам'яних та дерев'яних будівель.

Загалом порушена проблема досі не була предметом спеціального дослідження. Так, у ґрунтовній праці П.Знаменського “Духовная школа в России до реформы 1808 г.” йдеться в основному про загальний стан духовної освіти у XVIII - на початку XIX ст., а також про перші спроби її реформування. [2] Окремі аспекти проблеми висвітлено в роботі І.Смолича “История Русской Церкви 1700-1917”. [3] У розвідці Ф.Белявського “О реформе духовной школы” значну увагу приділено викладацькому складу середніх духовних навчальних закладів та основним напрямкам виховного процесу в духовних семінаріях. [4]

Історія Чернігівської семінарії цікавила її викладачів. Вони публікували свої

розвідки на сторінках періодичних видань XIX - початку XX ст., таких як “Черниговские епархиальные известия” та “Вера и жизнь”.

Значний інтерес становить студія В.Литинського “Картинки из прошлого Черниговской духовной семинарии”, в якій автор відтворив історію Чернігівського колегіуму від моменту заснування до його перетворення у духовну семінарію та виділив основні етапи трансформації навчального закладу. [5]

Досліджуючи історію семінарської церкви, Н.Докучаєв висвітлив і особливості фінансування Чернігівської семінарії. [6] Про матеріальне забезпечення навчального процесу йдеться у розвідці С.Нікольського “Материалы для истории Черниговской духовной семинарии”. [7]

Бюджет Чернігівської духовної семінарії у 1786 р. сягав 2200 крб. На платню префекту призначалося - 240 крб., 5 вчителям - 1060 крб., службовцям - 116 крб. На провізію та лікарю залишалось - 585,20 крб., ремонт будівель семінарії - 438,80 крб.. На одяг та взуття семінаристів кошти не передбачалися. [8] Крім цих постійних коштів семінарії час від часу отримували одноразові субсидії. Так, наприклад, у 1801 р. Чернігівська духовна семінарія отримала від Св.Синоду 6 тис. крб. на ремонт будівель. [9]

Семінарський курс складався з богословського, філософського, риторичного (вищого та нижчого), піітичного, граматичного (вищого та нижчого) класів. Останній було утворено внаслідок об'єднання двох класів колегіуму - фари та інфіми. Тривалість навчання у богословському та філософському класах становила два роки, в інших - по одному року. Загальний курс навчання, таким чином, тривав дев'ять років. Учні вивчали катехізис, латинську та російську граматику, чистописання, священну історію, російську та латинську поезію, риторику, логіку, філософію, догматичне та моральне богослов'я. Вихованці класів піітики, риторики, філософії та богослов'я складали латинською та російською вірші й промови. Крім того, у 1786 р. було запроваджено викладання арифметики, геометрії, географії, історії,

грецької мови, медицини, сільської та домашньої економіки, французької та німецької мов, які вивчалися за вибором учнів і називалися екстраординарними. [10] Так, у 1813 р. з 500 семінаристів Чернігівської духовної семінарії екстраординарними дисциплінами оволодівали лише 53 вихованці. [11] З часом ці предмети перетворювались на обов'язкові. Так, 1803 р. до переліку обов'язкових предметів було віднесено медицину, а 1804 р. - арифметику, географія та історію. [12]

Не всі семінаристи долали повний курс навчання, дехто отримував атестат після закінчення риторичного класу. [13] Частина учнів залишалася на повторний курс. Успіхи семінаристів оцінювались за своєю шкалою: “превосходного успеха, понятен, весьма понятен, средственен, не понятен, туп, очень туп.” [14] Навчалися семінаристи шість днів на тиждень. З понеділка по п'ятницю - з 8-ї години ранку до 11-ї, потім після обіду з 14-ї до 17-ї. По суботах з 14-ї до 16-ї години семінаристи займалися співом. [15]

Протягом 1804-1817 р. при Чернігівській семінарії діяла так звана “русская школа” як підготовчий клас до нижнього граматичного класу. Тут навчали церковному статуту, нотному співу, катехізису та священній історії. [16]

Особливу увагу Св.Синод звертав на викладання медицини. Оскільки медичні навчальні заклади потребували студентів, що знали латинську мову, Медична колегія звернулася через Св.Синод до духовних семінарій, у яких медицина була запроваджена у навчальні плани. 1802 р. датовано розпорядження про відправлення за казенний коштом вихованців семінарій до медичних навчальних закладів. [17] Тоді ж десять вихованців Чернігівської духовної семінарії було відправлено до Медико-хірургічної академії. [18]

До семінарії приймали дітей десяти - п'ятнадцяти років. Незважаючи на становий характер навчального закладу, в Чернігівській духовній семінарії навчалися також діти міщан, козаків, дворян та чиновників. [19] Усі вони поділялися на дві категорії учнів - казеннокоштных та своєкоштных. [20] У 1793 р. в Чернігівській семінарії навчались 442 семінаристи. Частина з них намагалася

самостійно заробляти кошти на своє навчання шляхом кондицій (навчання дітей священників, дворян та міщан) та переписуванням книг. Спілкування семінаристів із заможними громадянами підтримувалось керівництвом навчального закладу, яке періодично влаштовувало урочисті акти у вигляді публічних іспитів. [21]

Особливо гостро перед семінаріями постало питання про брак підготовлених викладачів. Часом у нижчих класах семінарій викладали вихованці старших класів. Семінарії відправляли до Академій своїх випускників з надією, що вони повернуться назад викладачами. Ще важче було знайти кандидатів на посади ректора та префекта, бо вони повинні були мати духовний сан. [22]

Так, у Чернігівській духовній семінарії у 1793 р. префектом та вчителем богослов'я був протоієрей Спасо-Преображенського собору Іоанн, вчителем риторики - випускник Київської духовної академії Григорій Келембет, Прокофій Іванський, Іоаким Корбелецький та Петро Сучковський - вихованці цього навчального закладу. [23]

У другій половині XVIII ст. було запроваджено друковані підручники. Семінарські бюджети ще не враховували витрат на бібліотеки, тому поповнювались вони в основному за рахунок пожертв. Вартість підручників була дуже високою, і жодна семінарія не мала необхідної кількості підручників навіть для казеннокоштных вихованців. [24]

В основу виховання семінаристів було покладено систему суворої регламентації. Існували спеціальні правила розподілу часу на молитву, заняття, прийом їжі, розваги та відпочинок. Вихователі мали вести особові справи семінаристів, заносючи туди відомості про їх моральність та здібності. [25] У Чернігівській семінарії ректором з кращих вихованців старших класів призначалися інспектори, обов'язком яких було наглядати за поведінкою та допомагати при підготовці уроків. [26]

Указ Св.Синоду від 31 жовтня 1798 р. "О порядке учения в духовных академиях и семинариях" не передбачав будь-яких реформ, але став певним

кроком вперед. Було визначено основне завдання семінарій, що полягало у підготовці священиків, які б “без дальних приуготовлений могли учить народ ясно, порядочно, убедительно и с приятностию”. Єпархіальних архієреїв було зобов’язано регулярно доповідати про стан викладання та кваліфікацію викладачів. Тоді ж Чернігівську семінарію було віднесено до духовно-навчального округу, центром якого стала Київська академія. [27] Семінарії були зобов’язані відправляти своїх кращих вихованців на навчання до Академій з метою їх підготовки для викладацької діяльності. Витрати за їх навчання несли семінарії, котрі також забезпечували їх одягом та взуттям. [28]

Таким чином, на початку ХІХ ст. набуває актуальності питання про реформування духовної школи, централізацію духовно-навчального управління та запровадження єдиного Статуту. З цією метою Св.Синодом у 1808 р. було створено спеціальний Комітет, який опрацював засади реформи 1814 р.

1. Литинский В. Картинки из прошлого Черниговской духовной семинарии. // Черниговские епархиальные известия. - 1898. - № 16. - Часть неофициальная. - С.643.
2. Знаменский П. Духовная школа в России до реформы 1808 г. - Казань, 1881. - С.807.
3. Смолин И.К. История Русской Церкви 1700-1917. -М., 1996. - 4.1. - С.799.
4. Белявский Ф. О реформе духовной школы. - Спб., 1907. - С.230.
5. Литинский В. Картинки из прошлого Черниговской духовной семинарии. /У Черниговские епархиальные известия. - 1896. - № 15-16; 1897. - № 24; 1898. - № 17; 1899. - № 3-4. - Часть неофициальная.
6. Докучаев Н. История Черниговской семинарской церкви до 1817 г. // Черниговские епархиальные известия. - 1871. - № 12. - Часть неофициальная.
7. Никольский С. Материалы для истории Черниговской духовной семинарии. // Черниговские епархиальные известия. - 1890. - № 10. - Часть неофициальная. - С. 210.
8. Там само.-С.213.
9. Докучаев Н. История Черниговской семинарской церкви до 1817 г. // Черниговские епархиальные известия. - 1871. - № 12. - Часть неофициальная. - С.380.
10. Литинский В. Картинки из прошлого Черниговской духовной семинарии. // Черниговские епархиальные известия. - 1898. - № 17. - Часть неофициальная. -С.665.
11. Литинский В. Картинки из прошлого Черниговской духовной семинарии. // Черниговские епархиальные известия. - 1899. - № 4. - Часть неофициальная. - С. 158.
12. Литинский В. Картинки из прошлого Черниговской духовной семинарии. // Черниговские епархиальные известия. - 1899. - № 3. - Часть неофициальная. - С.88.
13. ДАЧО. - Ф.682. - Оп. 1. - Спр.4. - Арк. 18.
14. РД1А. - Ф.796. - Оп.74. - Спр.579. - Арк.2-31(зв).
15. Литинский В. Картинки из прошлого Черниговской духовной семинарии. // Черниговские епархиальные известия. - 1899. - № 4. - Часть неофициальная. - С. 157.
16. Литинский В. Картинки из прошлого Черниговской духовной семинарии. // Черниговские епархиальные известия. - 1899. - № 3. - Часть неофициальная. - С. 128.
17. ДАЧО. - Ф.682. - Оп. 1. - Спр. 1. - Арк289.
18. ДАЧО. - Ф.682. - Оп.1. - Спр.4. - Арк176.
19. РД1А. - Ф.796. - Оп.74. - Спр.579. - Арк2-31(зв).
20. Смолич И.К. История Русской Церкви 1700-1917. - С.399.
21. Знаменский П. Духовная школа в России до реформы 1808 г. - С.273.

22. Белявский Ф. О реформе духовной школы. - С.28.
23. РД1А. - Ф.796. - Оп.74. - Спр.579. - Арк.33.
24. Знаменский П. Духовная школа в России до реформы 1808 г. - С.803.
25. Белявский Ф. О реформе духовной школы. - С.33.
26. К истории Черниговской духовной семинарии. // Вера и жизнь. - 1913. - № 14. - С.63.
27. ЦЦАУ. - Ф.711. - Оп. 1. - Т. 1. - Арк. 1.
28. РД1А. - Ф.796. - Оп.74. - Спр.579. - Арк.3Цзв).